

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԹԵՄԱԿԱՆ ԴՊՐԱՆՈՑՆԵՐԻ ՎԱՐՁԱԿԱՆ ԲԵՖՈՐՄ

Մեր թեմական դպրոցները հայկական միակ միջնակարգ և էջմիածնի ձեմարանից դուրս միակ բարձր դպրոցներն են. դրոցանից է գլխավորապէս կախած նաեւ ծխական ուսումնարանների ուսումնական վիճակը, քանի որ նոքա են տալիս այդ ուսումնարանների համար ուսուցիչների գլխավոր կոնտինգենտը: Գլխավորապէս այդ դրպրանոցներից են սպասուում աւելի բարձր կրթութեան ձգտող հայ սաներ, քահանայացւոցներ և մեր բարձր հոգեւորականութեան ապագայ անդամներ: Այդ հանգամանքը պարտաւորացնում է մեզ լուրջ ուշադրութիւն դարձնել թեմական դպրանոցների վերայ, որը մենք գտնում ենք ոչ բարեկարգ վիճակի մէջ, և առաջարկել միջոցներ յառաջդիմութեանը խոչնդոտ հանդիսացող հանգամանքների առաջնաւնելու համար: Դորա համար իբր տիպար այդ ուսումնարանների մենք ընտրում ենք Ներսիսեան դպրանոցը, որը միւսնոյն ժամանակ նիւթեր կը տայ մեզ դպրանոցների ընդհանուր վիճակի հետ ծանօթանալու համար:

Ներսիսեան Հոգեւոր Դպրանոցը Կովկասեան Հայերի ամենանշանաւոր հիմնարկութիւններից մէկն է: Նա ամենահինն է հայոց դպրոցների մէջ, առաջիններիցն է Կովկասում հիմնւած որ և է ազգի դպրոցների շարքում, քանի որ նա մօտ եօթանասուն տարւայ զոյութիւն ունի: Նա նաեւ ամենահարուստն է բոլոր հայ ուսումնարաններից բայց և բաղդատմամբ միջնակարգ պետական դրպրոցների հետ, որ զոյութիւն ունեն թէ Կովկասում առհասարակ և ի՞նչ մասնաւորապէս Թիֆլիսում, նա ամենահարուստներից մէկն է, քանի որ Ներսիսեան Դպրանոցի տարեկան եկամուտը իւր շար-

ժական և անշարժ կալածներին՝ որպէս և այլ մշտական հասոյթներին շուրջ 50 հազար ռուբլի է, որը համապատասխանում է, հնգական տոկոսով շահեցրած՝ մի միլիոն ռուբլու մեծ գումարին:

Այդ ամենից յետոյ ներսիսեան Դպրանոցը ունի յատուկ դրամադուխ, որի տոկոսները ներում են մշտապէս մի որդեգիր ունենալ Եւրոպայի համալսարաններին մէկն ու մէկում, տարեկան շուրջ 800 ռուբլու ծախքով:

Այս բոլորը միասին վերցրած՝ ներսիսեան դպրանոցը դարձնում են մի նշանաւոր հաստատութիւն ամբողջ Կովկասում չը նայած որ նա մի միջնակարգ դպրոց է:

Դպրոցին այդ նիւթական հաստատութիւնը տալու համար հարկաւոր է եղել մեծ խելքով, հեռատես ու ազգանւէր մի եկեղեցական իշխանի կաթին և ոյժը, որպիսին կարող էր ցոյց տալ ներսէսը իւր երկարատեւ առաջնորդութեան ժամանակ դարիս առաջին կիսում, և իւր կաթողիկոսութեան երկար տարիներում, ապա մի շարք նիւթապէս կարող անձերի եռանդը հաշկական ազգային ուղղութեամբ և կրթած հասարակութեան անդամներին մի շարք մարդկանց անշահասէր ծառայութիւնը, յանձին դպրոցի հոգաբարձուների, բղխած ժողովրդի ընտրութիւններից:

Իսկ չը նայած իւր համեմատապէս մեծ հնութեան, նիւթական ապահովութեան, երկարամեայ գործունէութեան, ձեռք բերած փորձերին, չը նայած այն ընդհանուր ուշադրութեան, որի պակասութեան վերայ չի կարող դանգասուել այդ նշանաւոր հաշկական դպրոցը, չը նայած այդ ամենին, ստում ենք մենք, այդ դպրոցը մինչև այժմ շարունակում է հանելուկ լինել բոլոր նոցա համար, որոնք երբ և իցէ իրանց հարց են տւել նորա հետեւած նպատակի, տւած արդիւնքների, դպրոցում իշխող կարգ ու կանոնների և մշակւած աւանդութիւնների մասին:

Ներսիսեան դպրոցը, հէնց շնորհիւ նիւթական ապահովութեանը իւր տւած արդիւնքների անհամապատասխան լինելուն՝ միշտ մի հարցականի առաջ կանդնած է եղել հասարակութեան աչքում: Ամենքը զգում են որ ասի յափոյ են դործում: զգում են ամենքը, որ նորա դիրքը անորոշ է և ինչ որ լաւ չի կապւում ժամանակի պահանջների հետ:

Հասարակաց կարծիքը այդ կողմից մէկ է. Ներսիսեան դպրոցը չի աւելիս ոչ լաւ զարգացած և ոչ էլ լաւ դաստիարակւած աշակերտներ. նա ընդհանրապէս չի գրաւում հայ ընտանիքները դէպ իրան. իւր ունեցած համբաւով նա չի կարողացել մրցել Թիֆլիսում գոյութիւն ունեցող միջնակարգ դպրոցների հետ. քիչ-շատ ունեւոր ընտանիքները միշտ խորշել են այդ դպրոցից և իրանց զաւակները այդ դպրոցը չեն յանձնել, շատ սակաւ բացառութիւններով:

Իսկ մի դրութիւն է, որ պէտք է մտածելու տեղիք տայ սկսած բարձրագոյն հոգեւոր իշխանութիւնից մինչև ամեն մի հայ քաղաքացին: Պէտք է լրջօրէն ձգտել հայ դպրոցի անունը բարձրացնելու, քննելով և հեռացնելով այն պատճառները, որոնք խոչնդոտ են հանդիսացել դպրոցի կանոնաւոր յառաջադիմութեանը:

Այժմ, երբ մենք մի նոր կաթողիկոսի զալստեան առջևն ենք, մեր հոգսերից մէկը պէտք է լինի ի միջի այլոց մեր հայկական միջնակարգ դպրոցների դրութիւնը քննութեան առնել և այդ դրութիւնը բարւոքելուն նպատակը: Իսկ այդ միջնակարգերից կարեւորագոյնը Ներսիսեան հոգեւոր Դպրանոցն է, որի դրութիւնը, որպէս ասացինք, լուրջ մտածողութեան տեղիք է տալիս:

Ներսիսեան Դպրանոցի դրութիւնը քննելիս, պէտք է ի նկատի ունենալ դպրոցական այլ և այլ խնդիրներ. դպրոցի նպատակը, դպրոցի ուսումնական կառավարութիւնը, դպրոցի տնտեսական կառավարութիւնը, դպրոցի ուսուցիչների խնդիրը, ուսման ծրագիրը:

Իսկապէս այդ բոլորը այն խնդիրներն են, որոնք կազմում են Ներսիսեան Ազգային հոգեւոր Դպրանոցի կանոնադրութեան բովանդակութիւնը: Ուզենալ վերաքննել այդ խնդիրները նշանակում է ուզենալ Դպրանոցի կանոնադրութեան վերաքննութիւնը, հետեւապէս և փոփոխումը: Եւ մենք կարծում ենք որ ժամանակը հասած է կանոնադրութեանը վերափոխման ենթարկելու համար, որովհետեւ մեզ թւում է թէ նա իւր մի քանի մասերում իւր ժամանակը այսպէս ասած՝ ապրած պրծած է: Ներկայ կանոնադրութիւնով, որ գոյութիւն աւնի 1861 թւականից դէս և որը հետեւապէս 30 տարին գործել է, դպրոցի կառավարութիւնը շարունակել առանց որ է փոփոխութեան, մեզ թւում է դատապարտել դպրոցը յետադիմութեան և յամենայն դէպս անշարժութեան:

Այն ժամանակ, երբ տրւեց Դպրանոցի այժմ զօրութիւն ունեցող կանոնադրութիւնը, դա լրումն էր վաղուց տաճած բաղձանքների ժամանակի ամենալառաջդիմական մասի համար. 30 տարի առաջ ստանալով այժմեայ կանոնադրութիւնը՝ մեծապէս ուրախ էին որ Դպրանոցը վերջապէս ունեցաւ մի որքան և իցէ տանելի կանոնադրութիւն առհասարակ. իսկ այդ ցնծութիւնը հիմնւած էր այն հանգամանքի վերայ, որ մինչ այդ ժամանակ, ուրեմն հիմնւած օրից 38 տարի շարունակ դպրոցը գործում էր բոլորովին անճրաղիւր, չունէր կանոնաւոր վարչութիւն և որ և է հաստատւած կարգ ու կանոն։ Անորոշութեան տեղը բռնեց որոշ դրութիւն և որոշ սկզբունք. իսկ դպրոցի կառավարչական սկզբունքը էր ժողովրդի կամ սորա ներկայացուցիչների և հոգեւոր բարձր իշխանութեան մասնակցութիւնը որոշւած սահմաններում, մի սկզբունք, որ գործադրւում էր նաև 1861 թւականից առաջ, բայց որը չէր նւիրագործւած որ և է հաստատ կանոնով, և որը միեւնոյն ժամանակ չէր գործադրւում այն մաքրութեամբ, ինչպէս այդ տրամադրւում էր 1861 թւականի կանոնադրութիւնը։ Առաջւայ անորոշութեան և իրարանցումի տեղը բռնեց այն որոշ դրութիւնը, որ կարող է ապահովել միայն դպրոցական սահմանադրութիւնով։

Հետևապէս պէտք է շնորհապարտ լինել իւր ժամանակեայ գործիչներին, որ նրանց յաջողւեց ներսիսեան դպրանոցը որոշ կարգ ու կանոնի տակ գցել. յառաջդիմական քայլը այդ կողմից անկասկած է, անուրանալի։

Բայց միայն կոչր պէտք է լինել չը տեսնելու համար, որ ժամանակը իւր դործն է կատարել հասունացնելով այնպիսի պահանջներ, որոնք ազադակող են դառել և լուծման են սպասում։

Վերը մենք պնդեցինք, որ ներսիսեան Դպրանոցը, կատարելապէս ապահով վիճակի մէջ զտնւելով հանդերձ, ոչ մի հրապուրանք չի ներկայացնում ներկայ սերունդների համար և որ ովքեր միայն հնարաւորութիւն ունեն իրանց զսւակներին արքունական դպրոցներն են տալիս։ Ես գիտեմ որ այդ հոսանքի ամենազօրաւոր պատճառներից մէկը և գուցէ հէնց ամենազօրաւորը այն արտօնութիւններն են, որ կապւած են արքունական դպրոցներում աւարտելու հանգամանքի հետ. բայց ես պնդում եմ որ դորանից բոլորովին

անկախ Ներսիսեան Դպրանոցը իւր կողման բարձրութեան վերայ չի կանգնած, չունենալով հաստատուն և լաւ կարգ ու կանոններ ուսումնական և ներքին բարեկարգութեան տեսակէտից:

Նախկին ժամանակներից 1861 թւականից դէս դրութիւնը նրանով է լաւացել, որ մի որոշ կանոնադրութեամբ դպրոցը գիտէ թէ ով է նորա տէրը. լաւացել է նաև մանաւանդ այն պատճառով, որ նոյն կանոնադրութեամբ նա աւելի անկախ է դառել հոգեւորականների անմիջական միջամտութիւնից, դպրոցի անմիջական կառավարութիւնը յանձնելով ժողովրդից ընտրւածներին, որոնք յամենայն դէպս աւելի մեծ գրաւականներ են ներկայացնում գործի լաւ ղեկավարութեան համար, քան հոգեւորական դասն է ներկայացնում թէ առաջ և թէ այժմ Այդ կարծիքն ունէին թէ աշխարհականները և թէ հոգեւորականները 30 տարի առաջ, և այս կարծիքը անփոփոխ է մնացել մինչ այժմ և կը մնայ նաև առ միշտ: Ոչ մի կասկած չի կարող լինել որ աշխարհական դասի մէջ անհամեմատ աւելի շատ են լուսամիտ և յաւաքդիմութեան զարկերակ ունեցող մարդիկ քան թէ հոգեւորական շատ կողմերով շատ աւելի նեղ դասակարգի մէջ. և, ընդհանուր առմամբ, ուր կայ յառաջդիմական հոսանք, ժողովուրդը գիտէ իւր ներկայացիչները ընտրել համեմատաբար նաև լուսաւոր մարդկանց միջից:

Որոշութիւնը մէկ կողմից, առաջաւոր աշխարհականներին ասպարէզ դուրս կանչելը և նրան ամենամօտ իշխանութիւն յանձնելը միւս կողմից յառաջացրին այն, որ Ներսիսեան դպրանոցը նախկին ժամանակների հետ համեմատած աւելի բարձր է կանգնած, թէ նիւթապէս և թէ տւած ուսումի ծաւալով: Ժամանակի յառաջդիմութիւնը, որ արտայայտւել է ի միջի այլոց բարձր ուսում ստացածների քանակութիւնով, հաղորդւել է նաև մեր միջնակարգ հայոց դպրոցներին և դեռ ամենից առաջ Ներսիսեան դպրանոցին, որի հոգաբարձուների և ուսուցիչների մէջ բարձր ուսում ստացածները աւելի մեծ թիւ են կազմում, քան 60-ական թւականների սկզբներում այդ կարող էր լինել: Երեքդասեան դպրոցը ինչպիսին էր Ներսիսեան դպրոցը 30 տարի առաջ, այժմ 6-դասարանեան դպրոց է դառել մեծ մասամբ բարձրագոյն ուսում ստացած ուսուցիչներով և միջնակարգ դպրոցների նման ծրագրով:

Բայց այն յառաջդիմութիւնը, որ կատարել է ներկայ կանոնադրութիւնով, արդէն վաղուց կանգ է առել. այն վիճակը, որի մէջ գտնուում է ներսիսեան դպրանոցը, այդ նոյն վիճակի մէջ է ահա արդէն տասնեակ տարիներ և այն ներքին պակասութիւնները, որոնք նկատուել են և որոնց մասին ամենքը դանդատուել են՝ մնում են նոյնը առանց որ յաջորդ տարիները կարողացած լինեն ուղղել նոցա. և ոչ մի երաշխաւորութիւն էլ չկայ թէ այսուհետեւ այդ պակասութիւնները կը վերացւեն:

Բանը սա է որ ընտրւած հոգաբարձուները, որքան էլ հասարակութեան ակնաւոր անդամները լինեն, բայց դպրոցական մարդիկ չեն. վճռողական ձայն ունենալով դպրանոցի ամեն կարգի խնդիրներում՝ հոգաբարձուները կարող են լինել մարդիկ, որոնք դպրոցի հետ սերտ կապ չունեն ոչ իրանց ուսումով և ոչ էլ իրանց հակումներով և ոչ իսկ իրանց պարապմունքներով: Հոգաբարձութիւնը այս վերջին 30 տարիներում, ի բաց առած դասաւանդելի աւարկաների ծրագիրը, գրեթէ լիակատար տէրն է եղած դպրանոցում. տեսուչ, ուսուցիչներ, ուժիկներ և վարձատրութիւններ, գրադարան, ֆիզիքական կարիներ, աշխարհադրական և պատմական քարտէզներ ու պատկերներ, գրականական վարժութիւնների ղեկավարներ, դասերի բաժանումը ուսուցիչների մէջ, դպրոցական զօսանքներ, քննութիւնների վերահսկողութիւն, մանկավարժական ժողովների կարծիքների գնահատութիւն, — մի խօսքով, ի բաց առած ծրագիրը, ամեն ինչ այնպիսի հոգաբարձուների բարի կամքիցն է կախած, որոնք իրանք ոչ մի պատասխանատուութիւն չունեն ոչ գիտութեան առաջ, ոչ էլ որ և է բարձր, իրանցից աւելի կոմպետետ վարչութեան առաջ:

Ուսումնական-դպրոցական տեսակէտից մենք ի հարկէ չենք կարող կաթողիկոսին և Սինոդը համարել աւելի ձեռնհաս իշխանութիւն. բայց թէ ներսիսեան և թէ մեր միւս դպրանոցների հոգաբարձութիւններից դուրս կանոնադրութիւնը ճանաչում է միայն կաթողիկոսին և Սինոդին, որովհետեւ թէ հոգաբարձութիւնից վեր կայ մի իշխանութիւն կանոնադրութիւնով որոշւած մի քանի հանգամանքների համար՝ դժբա կաթողիկոսն են կամ Սինոդը: Բայց Սինոդը մի այնպիսի կողմնակի է, որը ուսումնարանական պահանջների

հետ ոչինչ ընդհանուր չունի, հետևապէս նա չի կարող լրացնել այն պակասութիւնները, որ նկատուում են այժմեայ հոգաբարձութիւնների մէջ, բացի երբ հարկաւոր է վճռել անձնական գանգատներ, իսկ Կաթողիկոսը առանց մի յատուկ դպրոցական օրգանի վերահասու չի կարող լինել:

Այսպիսով ահա կարող ենք վստահ կերպով ասել՝ մեր միջնակարգ դպրոցները ուսումնական վարչութիւն չունեն: Այժմեայ հոգաբարձութիւնները մինք չենք կարող, այո մեզք է անգամ՝ ուսումնական վարչութիւն համարել:

Այդ ողբալի հանդամանքը իրան իմացնել է տալիս ամեն քայլափոխում: Այնտեղ ուր մանկավարժական տեսակէտը պէտք է գերակշիռ դերը խաղայ, մենք տեսնում ենք այդ տեսակէտը հեռացրած մինչ ամենավերջին պլանը: Թւել մի առ մի բոլորը, ինչ դատապարտելի է դպրոցական տեսակէտից, անհնարին է, քանի որ, կրկնում ենք, ամեն քայլափոխում հոգաբարձութիւնների անձեռնհասութիւնը իրան զգացնել է տալիս: Բայց միայն իբրեւ լուսարանութիւն, որպէս իլլիւստրացիա, մենք առաջ կը բերենք հէնց միայն մի երկու հանգամանքներ, որոնք ցոյց կը տան թէ ինչ վերաբերմունք ունեն հոգաբարձութիւնները դէպի դասատուները և դասաւանդելիք առարկաները: Ինչ կարելի է պահանջել մի դպրոցից հէնց օրինակ հայոց լեզուի նկատմամբ, երբ հակառակ ամեն առողջ դատողութեան՝ գրեթէ տարի չէ անցնում որ հայերէն լեզուի դասատուները չը փոխւեն: Սա չեմ կարծում թէ մեր ընթերցողները գաղափար ունենան այն այլանդակութիւնների մասին, որոնց իսկական պատկերը կարող է նկարել մեր ընթերցողների աչքի առջև միայն երբնոցա առաջը իսկական եղելութիւններ դնենք: Իսկ այդ չի կարելի անել առանց հրապարակ հանելու այնպիսի հանգամանքներ, որոնք միանգամայն ներքին դպրոցական գործեր են համարւում և որոնց մասին տեղեկութիւն ունենալը կարող է յաջողւել միայն բարձր դասատուների աշակերտների մտաւոր վիճակով հետաքրքրողներին:

Ներսիսեան դպրանոցի այն աշակերտները, որոնք իրանց ուսման ընթացքը աւարտեցին 1888 թւականին, սկսած 2-րդ դաստանից մինչ 6-րդ վերջին դասատունը հետեւեալ ուսուցիչներն են ունեցել հայերէն լեզուից.

2-րդ դասատնում՝ պ. Տէր-Յարութիւնեանց:

3-րդ դասատնում՝ պ. Կոստանեանց.

4-րդ դասատնում՝ Բարդուղիմէոս վարդապետ, որին տարւայ
կէսին փոխարինել է պ. Ասիլեանց:

5-րդ դասատնում՝ պ. Ասիլեանց:

6-րդ դասատնում՝ պ. Քարամեան:

Ուրեմն 5 տարում խեղճ աշակերտները ունեցել են 5 ուսուցիչ նոյն առարկայից, հինգ ուսուցիչ, որոնք շատ տարբեր ուսումնական ցենզի մարդիկ լինելով և հետեւողներ չլինելով մի բարձրագոյն դպրոցի որոշ ուղղութեան և մեթոդի, իրար յաջորդելով չէին կարող նաև իրար գործը շարունակել:

Այդպէս է եղել հայերէնի դասատուութեան վիճակը: Տեսնենք ինչ է եղել վիճակը հայոց պատմութեան. նոյն աշակերտների ուսուցիչները եղել են

2-րդ դասատնում՝ այժմ հանգ. Շիշմանեան:

3-րդ » ուսուցիչ չը կար:

4-րդ » պ. Զիլինգարեան:

5-րդ » (այժմ քհն.) Բէկնազարեան:

6-րդ » պ. Ասիլեան:

Այո, շատերը կարող են լսած լինել դպրոցական բարբարոսութիւնների մասին, բայց հազիւ թէ շատերը զիտենան թէ ինչպիսի բարբարոսութիւններ կարող են կաւարել մեր առաջին և ամենից մեծանուն հայ միջնակարգ դպրոցում:

Ուսուցիչների այսքան յաճախ փոփոխութիւնը պատահական չէ. նա հետեւանք է մի արմատական պակասութեան, որ սերտ կապ ունի այժմեայ հոգաբարձութիւնների անսահման իրաւունքների հետ, որքանով որ վերջիններս ուսումնական մասի ամենամօտաւոր տէրերն են: Այդքան յաճախ փոփոխութիւնները ցոյց են տալիս թէ դէպի որ կողմն է ուղղւած լինում անպատասխանատու և կոչումով ոչ-դպրոցական գործիչներից բաղկացած հոգաբարձութիւնների գործունէութիւնը, միւսնոյն է թէ նոցա ընտրողը ով է եղել՝ ժողովուրդը թէ իշխանութիւնը:

Ուսուցիչների յաճախ փոփոխութիւնը չէ միայն որ դատապարտելի է այս դէպքում, այլ այն է կարևորը, որ այդ տե-

դային փոփոխականութեան մէջ ղեր չի կատարել հոգար դպրոցական շահերի մասին և հէնց այդ է պատճառը, որ այն ուսուցիչները, որոնք նոյն իսկ տասնեակ տարիներով անփոփոխ վարել են իրանց պաշտօնները, ոչինչով չեն կարող պարծենալ մանկավարժական ընդունակութիւնների ու վաստակների կողմից: Անկարելի է որ այն հոգաբարձուները, որոնք զոհում են դպրոցական շահերը մէկ կողմից այնքան փոփոխելով ուսուցիչներին, միւս կողմից երկար տարիներով պահեն միւս ուսուցիչներին՝ դպրոցական շահերը սաշտպանելու համար: Մենք հակաժ ենք մտածելու, և հասարակաց կարծիքն էլ մեզ կ'արդարացնի, որ երկու դէպքերումն էլ հոգաբարձութիւններին ղեկավարողը դպրոցական գործի խորը հասկացողութիւնը չէ:

Եւ ինչ միջոց կարող են ունենալ հոգաբարձուները ուսուցիչների արժանիքը չափելու համար. իրանք, որ կոչումով դպրոցական մարդիկ չեն և ոչ էլ գրական վաստակներով կարողացել են ապացուցել դպրոցական գործի մէջ ունեցած հմտութիւնը, այդ մարդիկ, որոնց գլխաւոր գործը դպրոցը չէ, այլ ուրիշ, դպրոցի հետ ոչ մի կապ չունեցող զբաղմունքների, այդ մարդիկ, որոնք դպրոցի տէրերը լինելով՝ ժամանակ էլ չունեն հետամնտ լինելու դասաւանդութեան և դպրոցի կարգ ու կանոններին, զոքա իրանց գիտեցածը կարող են հիմնել միմիայն իրանց ընտրած տեսչի զեկուզումների վերայ: Արդ, տեսուչները ներսիսեան դպրանոցում այնքան յաճախ են փոփոխւել, որ կարծես հոգաբարձութիւնները մոլորում դրել են աշխարհք զարմացնել:

Եւ տեսէք թէ ինչպէս:

Նոյն այն աշակերտները, որոնց ուսումնական վիճակի հետ աշխատեցինք ծանօթացնել, թւելով նոցա ունեցած ուսուցիչների անունները մի երկու առարկաներից, զոքա ունեցել են տեսուչներ՝

1881/1882 թ. պ. Պետրոս Ումոնեանցին,

1882/3 թ. պ. Պօղոս Ղամբարեանցին (ժամանակաւոր):

1883/4 » պ. Սող. Եղիազարեանցին:

1884/5 » պ. Արշ. Նահապետեանցին (այժմ արեղայ):

1885/6 » կրկին Սող. Եղիազարեանցին:

1886/7 » կրկին Արշակ Նահապետեանցին:

1887/8 ՝ հայր Ս. Բէզնաղարեանցին:

Մենք զեռ չենք հաշոււմ այն որ, ամեն անգամ տեսուչ փոխ-
ւելիս, տեսչի պաշտօնակատարն է ժամանակաւորապէս կառավարել:

Համաձայնեցէք որ դա կառավարութիւն չէ: Բայց ինչ և է,
մեր ասածը սա է, որ գործերին անտեղեակ հոգաբարձուները իրանց
խնացածը պէտք է հիմեն տեսուչների ղեկուցումների վերայ. բայց
ինչ ղեկուցումներ կարող են կազմել այնպիսի տեսուչների ձեռքով,
որոնք իրանք վաղաջ օրի համար ապահով չեն և որոնք առաջարկու-
թիւններ են անում այն հոգաբարձութիւններին, որոնք իրանց գործը
սկսելու են նոր տեսուչ ընտրելով. և վերջապէս ուսուցչական և տեսչա-
կան շարունակ դուրս ու ներս գալուց առաջացած բարելոնական խառ-
նաշփոթութեան միջից ինչ խելացի ղեկուցումներ կարող են դուրս գալ:

Ինչպէս որ ուսուցիչների համար էլ նկատեցինք, նոյնը կը նկա-
տենք և տեսուչների համար, այն է որ քանի որ հոգաբարձութիւն-
ները ուսումնական վարչութեան կատարեալ տէրը կը մնան, գործին
շատ քիչ կ'օգնի եթէ տեսուչները թէկուզ երկար տարիներ իրանց
պաշտօններում մնան: Շատ օգնեց գործին արդեօք, որ դպրանոցի վեր-
ջին տեսուչը, պ. Յ. Սպենդերեանը երեք տարով պայման կապեց և
երեք տարի մնաց իւր պաշտօնում: Գրաւոր պայմանները քիչ կ'օգ-
նեն բուն գործին, քանի որ գրաւոր պայմանով ապահովոււմ է
միայն տեսչի իւր կոչման մէջ մնալը և ռոճիկը, բայց դորանով չի
ապահովոււմ հոգաբարձուների և տեսչի փոխադարձ հաւատը և
դորանով անկոչ հոգաբարձուն աւելի իմաստուն չի դառնում, և ան-
պատրաստ տեսուչը զրաւոր պայմաններով չի ձեռք բերում նոր տա-
ղանդներ:

Բացի այդ բոլորից մեր այժմեայ հանգամանքներում թէ ուսու-
ցիչները և թէ տեսուչները իրանց գործունէութեան մէջ մնում են
առանց մի կոմպետենտ վարչութեան վերահսկողութեան, առանց
կոնտրոլի, առանց հրահանգների:

Վերջին ամիսներս ներսիսեան Դպրանոցի հոգաբարձութեան
և Էջմիածնի Սինոդի միջև ծագեց մի հակառակութիւն դպրանոցի
տեսչին արձակելու առիթով: Իբր թէ Սինոդը հրամանագրած լինի
հոգաբարձութեան թէ տեսուչը պէտք է նաեւ ապագայում շարու-
նակի իւր պաշտօնը, հակառակ հոգաբարձութեան վճռի: Տեղական

Թերթերը այլ և այլ ոչ բոլորովին պարզ լուրեր հաղորդեցին այդ մասին. սկսեցին խօսել հողաբարձական և Սինդի իրաւունքների մասին. այդ խօսակցութիւնները դադարած չեն մինչ օրս, քանի որ խնդիրը մինչ օրս էլ իւր լուծումը ստացած չէ: Մեզ քանիցս հարցեր են տրւած մեր ընթերցողներից, թէ ինչու Վուրձը իրաւունքների այդ խնդրի մասին ոչինչ չի խօսում: Պատճառը այն է, որ այդ վէճը մենք վերին աստիճանի ախուլ ենք համարում, եթէ միայն իսկապէս վէճ կայ. բայց մենք ցաւում ենք որ հասարակութիւնը այդ վէճերով կարող է հետաքրքրւել, բայց չը տեսնել որ մեր միջնակարգ դպրոցների կառավարութիւնը հիմնական ընդհանր է կարօտ: Ներկայ յօդածով մենք մի քանի հանգամանքներ պարզելով աշխատեցինք ցոյց տալ որ անկարելի է մեր հոգևոր դպրանոցները ցայժմեայ ձևով կառավարել. ապացուցեցինք լիազօր և անպատասխանատու հողաբարձութիւնների անձեռնհասութիւնը ժամանակիս պահանջներին համեմատ դպրանոցների միակ ղեկավար հանդիսանալ, և ապացուցած ենք համարում որ մեր դպրանոցները կարօտ են մի ուսումնական դպրոցական ղեկավարութեան:

Բայց ինչպէս պէտք է այդ դժուր կազմակերպել, չը զոհնելով այն սկզբունքները, որոնք թէ թանկ են ժողովրդին և թէ գլխաւոր զրաւականն են մեր դպրոցների յառաջդիմութեան, այն է որ ցայժմեայ նման ժողովրդի մասնակցութիւնը մնայ անխախտ, բայց միևնոյն ժամանակ ունենանք աւելի պատասխանատու և կոչւած օրգան դպրանոցների ուսումնական վերահսկողութեան համար:

Այդ հետեանքին հասնելու համար պէտք է ամուր պահպանել ընտրողական սկզբունքը, ինչպէս եղել է մինչ այժմ բայց մեր բոլոր թեմական դպրանոցների համար ստեղծել մի ուսումնական հողաբարձութիւն, որի անդամները թւով ղիցուք վեց հոգի և վեց տարով կընտրւեն թեմական դպրանոցների բոլոր հողաբարձութիւնների միջոցով, եղած բոլոր հողաբարձուների ձայների առաւելութեամբ, և կը հաստատուեն վեհապառ Վարդապետից: Ուսումնական հողաբարձութեան անդամները կը ստանան ուժիկ և կը լինեն որոշ ցենզ ունեցող մարդիկ:

Մենք համարում ենք այդ ձևով ընտրւած ուսումնական հողաբարձութիւնը իբրև յաջորդական և բնական զարգացում այն

սկզբունքների, որ դրած են մեր թեմական դպրանոցների կանոնադրութիւնների հիմքում:

Ինչ դեր ունի սակայն կատարելու ուսումնական հոգաբարձութիւնը թէ դպրանոցների և թէ ծխական դպրոցների վերաբերմամբ, և ինչ յարաբերութիւններ պէտք է ունենան թեմական դպրանոցների հոգաբարձութիւնները և ուսումնական հոգաբարձութիւնը իրար հետ, և այս վերջինը բարձրագոյն հոգեւոր իշխանութեան հետ,—այդ խնդիրները կը կազմեն առանձին ուսումնասիրութեան առարկայ, որին և կը դիմենք մի ալլ անդամ:

Ա. ԱՐԱՍԻԱՆԵԱՆՑ: